

INDIRA ŠABIĆ

NAZIVI TUNELA U BOSNI I HERCEGOVINI – KREMATONIMSKI PRINCIPI UPOTREBE, ZNAČENJA I TVORBE

Sažetak: Cilj je ovoga istraživanja ostvariti doprinos onomastičkim istraživanjima bosanskoga jezika u domeni krematonima odnosno u vezi s imenima bosanskohercegovačkih artefakata: puteva, tunela, tvrtki, historijskih i privrednih građevina, s posebnim osvrtom na imenovanje tunela. U radu se daje prijedlog za izdvajanje kategorija krematonima u imenima tunela na osnovu njihove semantike: brda i vrhovi, sastav i izgled tla, fitonimi, zoonimi, metaforički nazivi, metonimijski nazivi, krematonimi koji izražavaju čovjekovu djelatnost i krematonimi koji imenuju ljude na određenom prostoru.

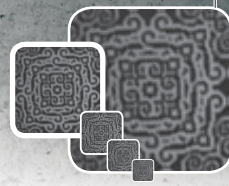
Ključne riječi: onomastika, krematonimi, tvorbena analiza, strategija imenovanja proizvoda, pravopis

Krematonim je jezički (u govornom procesu obavezno usmeni, u pisanoj formi moguće i numerički) znak ili simbol, koji imenuje određene umne, fizičke, kulturno-političke i druge organizacijske tvorevine, omogućivši pri tome njihovu izravnu identifikaciju. S obzirom na tu definiciju, krematonimi su vlastita imena koja označavaju kategorijalno različite entitete, a s obzirom na komparativne lingvističke perspektive, potrebno je naglasiti i to da

su krematonimi otvoren imenski skup (primjerice imena ustanova ili književnih djela), u kojem se neka imena na različitim jezičkim nivoima mogu tretirati i kao obične riječi, odnosno ne samo kao vlastita imena (primjerice imena praznika). Krematonime je moguće definirati i kao onimijske jedinice koje označavaju različite predmete materijalne i nematerijalne kulture, a koji su produkt ljudskoga djelovanja, odnosno koji su producirani od strane ljudi, prije svega s praktičnim ciljevima. S jezičke i komunikacijske tačke gledišta, krematonimi se mogu posmatrati pod okriljem onomastičke, pragmatičke i sociolingvističke funkcije. S tim u vezi, oni nude informacije kako se historijske i savremene društvene vrijednosti ogledaju u jeziku, s obzirom na to da se krematonimi ne pojavljuju spontano, na prirodan način (kao antroponimi ili toponimi), nego su umjetničke konstrukcije tvorene od strane ljudi. Međutim, bez obzira na koji način su imenovani, krematonimi trebaju biti pravilno semantički i tvorbeno (poželjno puristički) oblikovani, kako bi koristili u odražavanju vrijednosti, prisvojili pozitivno percipiranje društva, te ostvarili cilj oglašavanja (up. Šimunović 2009: 369–371).

Krematonimi su najslabije analizirana disciplina onomastike. Čak je nedovoljno potvrđena njihova definicija, odnosno opseg pokrivenosti, granice domene i klasifikacija. Zbog neprecizne definicije, belgijski onomastičar Willy Van Langendonck istakao je da su krematonimi simbolička “košara za otpatke” ostalim neklasificiranim vlastitim imenima, polj. *śmietnikiem dla tzw. innych nazw własnych* (Harvalík, Caffarelli 2007: 206; Gałkowski 2011: 185–190), koja ne dopušta klasično kategoriziranje. Robert Mrozek, poljski onomastičar, krematonime definira “neuzgajanim vrtom onomastike”, tj. polj. *ogród nieplewiony onomastyki* (Mrózek 2006: 159).

Inače, izraz krematonim potječe od grčke riječi *hréma* – stvar, *hrematizo* – poslovanje, *hrematisterion* – prodavaonica (Dokler 1915) i *ὄνομα*, *onoma* – ime, te je moguće oblikovati značenje *imena za korisne stvari, objekte ili robu*. Krematonimički fond obuhvata različite skupine imenovanih entiteta. Među krematonimima in-

filtrirana su: imena preduzeća i proizvoda – tzv. *marketinški krematonimi*, imena grupa i društvenih jedinica – tzv. *asocijativni krematonimi* i imena događaja ili produkata unutar kulturne dimenzije – tzv. *idejni krematonimi* (Gałkowski 2008: 147). Krematonime je moguće naći u gotovo svakom području društvenoga života. Realiziraju se u različitim onomastičkim konstrukcijama, odnosno pri različitim tvorbenim načinima. Obuhvataju široku poddisciplinu onomastike, u kojoj se, za razliku od antroponimije i toponimije, mijenjaju neki kriteriji priprijalnosti, odnosno onimizacije. S tim u vezi, jedan od rijetkih lingvista koji su pisali opsežne studije o krematonimima Harold F. Schiffman uvodi sintagmu *strategija imenovanja proizvoda*, odnosno engl. *product-naming strategy* (Schiffman 2007).

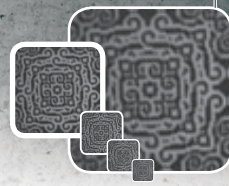
Glavne vrste krematonima jesu sljedeće: imena djela (npr. pjesničkih) – *Kameni spavač*, (romana) *Derviš i smrt*, arhitektonskoga ostvarenja – *Latinska ćuprija*, dokumenta – *Povelja Kulina bana*, imena društvenih organizacija – *Crveni krst*, imena ustanova – *Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine*, imena administrativnih jedinica – *Općina Tuzla*, imena ulica, trgova – *Trg djece Sarajeva*, imena trgovačkih centara – *Sarajevo City Center*, imena tunela, puteva – *Prvi mart*, itd. Dakle, postoje različiti tipovi krematonima koji se definiraju s obzirom na različite tipove entiteta na koje krematonimi referiraju, odnosno koje označavaju, a koji se u principu svode na njihove specifičnosti posebno na (semantičkoj) leksemskoj razini, npr. imena organizacija, društava ili škola vlastita su imena i uvijek su sematički prozirna, denotativna, kao npr. *Planinarsko društvo Konjuh*, *Prva bošnjačka gimnazija* i, s druge strane, imena kompanija nerijetko karakterizira semantička učahurenost, gdje su riječi često novotvorenice neprozirnoga semantičkog sadržaja i čija imena zahtijevaju etiološko istraživanje, primjerice *Menprom*, *HIFA*, *Murex*, *Zaharex* i sl.

Krematonimi imaju mogućnost stvaranja određene dimenzije diskurziva pa se često koriste u oglašavanju i informiranju kampa-

nja. O tome svjedoče korporativne parole koje prate brand proizvoda, čime se ukazuje na željene konotacije, npr. globalne: Nokia – *Connecting People*; Volkswagen – *Das Auto*; ili domaće: Bingo – *Kralj dobrih cijena*; M-tel – *Imate prijatelja*; BH Telecom – *Idemo prvi, dajemo više*; Klas – *Hrana puna ljubavi*; Alma Ras – *Dodir koji volim* i sl.

S obzirom na izloženo, moguće je utvrditi sljedeće funkcije krematonima: 1. identifikacijsko-individualizacijska, 2. prezentacijska – u domeni tzv. poslovnoga imenovanja, 3. estetska i 4. propagandno-oglašivačka.

Primjetno je da su bh. krematonimi raznorodni u pogledu etimologije. U duhu vlastitoga jezika, skupina krematonima izvorno su tvorena imena aloglotskim riječima: *Konjuh* (tvornica za proizvodnju i promet namještaja), *Izazov* (tvornica za proizvodnju i promet namještaja), *Klas* (tvornica mlinsko-pekarske djelatnosti), *Kovan* (metalna industrija), *Bosnalijek* (industrijski proizvođač lijekova) i sl. Međutim, globalizacijom, urbanizacijom, ekonomskim razvojem i sve većom otvorenošću granica, s merkantilističkim nastojanjima, ulaskom stranoga kapitala na domaće tržište, pospješuje se ulazak idioglotskih riječi u tvorbi domaćih krematonima: *Agrokomerc* (prehrambena industrija), *Bellissima* (proizvodnja i prodaja modne konfekcije), *Plamingo* (tvornica plastičnih brizganja i kromiranja), *Inside* (proizvodnja i promet namještaja), *Deling* (proizvodnja kompaktnih transformatorskih stanica), *Europapier* (proizvodnja papira), *Fortuna* (proizvodnja i prodaja obuće) itd. Nerijetko su prisutni hibridni oblici: *Hertex* (proizvodnja i prodaja ženske konfekcije), *Giprom* (preduzeće za građevinarstvo i promet), *Zaharex* (proizvođač madraca, jastuka, jorgana), *Reweus* (proizvodnja betonske galanterije) itd. Dakle, pored primjera u kojima su imena tvorena kao prave složenice, uglavnom prozirne semantike, npr. *Bosnalijek*, postoji i tip imena koja nisu tvorena tradicionalnim tvorbenim načinima, izdvajaju se kao tvorenice nastale kombinacijom jedne cijele i jedne skraćene riječi ili iz dijelova različitih riječi, primjerice engl. *her* +

engl. *textile* > *Hertex*, ili *građevinsko* + *instalaterski* + *promet* > *Gi-prom* i sl.

Trebalo bi imati na umu da je jezik veoma bitna komponenta identiteta naroda jer jezik nije samo sredstvo komunikacije već i sredstvo identifikacije, budućega projiciranja i kontinuiteta. Nemarom društvene zajednice za vlastiti jezik slabi njegova moć i funkcija. Takve posljedice za narod nisu vidljive u početku, međutim, to opasno svojstvo dolazi do izražaja tek kasnije. Prisustvo stranih utjecaja u domenama antroponimije, toponimije i krematonimije dovodi do početka jezičke ugroženosti. Bez oštrih purističkih tendencija (jer je jezik otvoren sistem), ipak bi se trebalo poraditi na njegovanju i razvijanju bosanskoga jezika i na takvom specifičnom jezičkom području, čime se iskazuje potreba interdisciplinarnoga pristupa ovoj složenoj problematici iz perspektive jezičke kulture ali i jezičke politike.

Krematonimi su jezičke, onomastičke tvorevine pa ih valja proučavati i s gledišta jezičke kulture. Njihove su strukture vrlo različite s obzirom na identifikacijske i diferencijacijske segmente u imenu. Uz njih postoje i krematonimi koji su postali od vlastitih imena (Šimunović 2009: 378), npr. od toponima: *Konjuh* (proizvodnja namještaja), *Krajinalijek* (veledrogerija), od etnika: *Bosanka* (prerada voća i povrća), od antroponima: *Alma Ras* (proizvodnja veša i konfekcije), *Aida* (fabrika obuće), od prezimena: Braća *Nikšić* (drvorezbarska proizvodnja), Mlin *Majić* (proizvodnja pšeničnoga brašna), Mlin *Nezić* (proizvodnja pšeničnoga brašna), *Malagić* (tvornica namještaja), *Širbegović* (građevinska kompanija) i sl.

Imenovanje tunela u Bosni i Hercegovini

Polazeći od podjele onimije na geonime, bionime i krematonime, imena tunela u Bosni i Hercegovini razmjerno su u slabo obrađenoj i istraženoj skupini krematonima. Prema Šimunoviću (2009: 371),

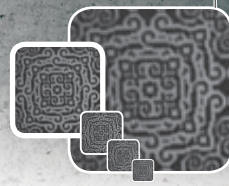
krematonimi su vlastita imena za imenovanje proizvoda kulturnih i društvenih tvorevina, predmeta, stvari i svakodnevnih pojava. Osim naziva krematonim, u literaturi se još koriste nazivi *ergonim*¹ i značenjski nešto uži nazivi *ekonim* uvodi Platen (1997: 14), međutim, taj je naziv dvoznačan jer se ponekad koristi i kao sinonim za *ojkonim*, *ime proizvoda* Falkowski (2008: 3–17) i Janich (2003: 51) i *ime robne marke* Koš (2008: 41) i Room (1984: 3). Moguće je zaključiti da se imena tunela u širem smislu ubrajaju u krematonime, a u užemu smislu u ekonime, odnosno u imena proizvoda, naročito iz razloga što se tuneli nerijetko nazivaju po mjestima u kojima su građeni.

S ciljem monetiziranja, neki upravni organi Bosne i Hercegovine u posljednje vrijeme naročito su angažirani u osmišljavanju projekata u vezi s pretvaranjem manje likvidne ili nelikvidne bh. imovine u korisno dobro, odnosno u novac. Cilj je da izgradnja autocesta bude ključni pokretač privrednih aktivnosti te da omogući uključenje Bosne i Hercegovine kako u glavne evropske prometne tokove, tako i u globalni evropski ekonomski sistem. Budući da trasa većim dijelom prolazi zahtjevnim terenom, bilo je potrebno projektirati značajan broj tunela. Zbog brdsko-planinskoga karaktera, ceste Bosne i Hercegovine od svoje izgradnje bile su bogato uređene tunelima. Veliki broj imena ranije rađenih tunela koji su imali tradicionalne narodne nazive, izvedene od ustaljenih toponima i geografskih naziva u toku restauracije odnosno izgradnje autocesta, preimenovan je pod utjecajem današnje opće i jezičke politike u Bosni i Hercegovini.

Danas u Bosni i Hercegovini moguće je zabilježiti sljedeće nazive tunela:

Badanj (koridor Vc), Bjelašnica (Vlakovo – Lepenica), Bijela Vlaka (Zvirovići – Kravice), Bjelave (Tuzla – Sarajevo), Bistričak (Nemila – Topčić Polje), Bor (Tarčin – Konjic), Borovac (Tarčin – Konjic),

¹ Termin je uveo njemački onomastičar Bauer (1985: 54), a koristi se u nekim nelingvističkim radovima.

Bradina (Sarajevo – Konjic), Brčigovo (Rogatica – Brčigovo), Crkvice (Klopče – Donja Gračanica), Crnaja (Ostrožac – Jablanica), Čaklovići (Tuzla – Kalesija), Čeljigovići (Istočno Sarajevo), Debelo Brdo (Mostar – Počitelj), Drenik (Srebrenik – Tuzla), Gaj (Vlakovo – Lepenica), Gorica (Mostar – Počitelj), Grab (Vlakovo – Tarčin), Grabosječ (Lepenica – Suhodol), Igman (Vlakovo – Lepenica), Ivan (Tarčin – Konjic), Jasen (Zukići – Konjic), Javor (koridor Vc), Karaula (Tuzla – Sarajevo), Kičin (Mostar – Počitelj), Kladušnica (Tuzla – Sarajevo), Klopačke stijene (Zenica – Sarajevo), Kočine 1 i 2 (Mostar – Počitelj), Komić (Mostar – Počitelj), Kupreška vrata (Bugojno – Kupres), Kvanj (Mostar – Počitelj), Nezuci (Višegrad – Ustiprača), Orlov Kuk (Mostar – Počitelj), Osoje (Mostar – Počitelj), Oštrik (LOT1), Oštri Rat (Mostar – Počitelj), Prenj (Konjic – Mostar sjever), Prvi mart (Zenica – Sarajevo), Rudine (Mostar – Počitelj), Rožni Kuci (Mostar – Počitelj), Salakovac (Jablanica – Mostar), Samac (Mostar – Počitelj), Smetovi (Drivuša – Klopče), Sokolica (Ustiprača – Višegrad), Spilica (Tarčin – Mostar), Stambolčić (Pale – Sarajevo), Stupčanica (Tuzla – Sarajevo), Šunja Glava (Mostar – Počitelj), Veliki kamen (Mostar – Počitelj), Vijenac (Zenica), Vinište (Tarčin – Konjic), Vis (Tarčin – Konjic), Vran (Tarčin – Konjic), Vranduk (Doboj – Zenica), Vratar (Gacko – Brod), Vukov gaj (LOT1), Zvornik (Šelak – Kozluk – Vlasenica), 25. novembar (Vlakovo – Tarčin).

Navedena se imena mogu pronaći i na službenim portalima Javnog preduzeća Autoceste Federacije Bosne i Hercegovine: <http://www.jpautoceste.ba> i Javnog preduzeća Putevi Republike Srpske: <http://www.putevirs.com>.

Ova skupina deskriptivnih jednočlanih i dvočlanih krematonima, koja uglavnom obilježava slavenske nazive, motivirana je izgledom i opisom reljefnih karakteristika gdje su tuneli građeni ili su za motiv imenovanja poslužili izravno toponimi – imena mjesta gdje je tunel lociran (u čijim oblicima preovladavaju *nomina topographica* ili *nomina antroponymica*, odnosno motiviranost svojstvima tla

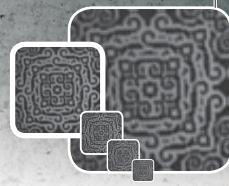
ili imenima vlasnika posjeda). Neunificiranost zemljišta, odnosno raznolika konfiguracija, vezanost čovjeka za zemlju i za podneblje te zahtjev za detaljnim i bliskim označavanjem i vrlo sitnih čestica i lokacija, sve je to pogodovalo da se potisnu stari nazivi i da bosanski čovjek stvori nove, svoje nazive, lakše za izgovor i u semantičkom pogledu sasvim prozirne i jasne, dakle, motivirane konfiguracijom, bojom i kvalitetom zemljišta, radnjom koja je tu obavljena i sl. To je i sasvim očekivano, ako se ima u vidu da toponomastički nazivi imaju izvanrednu društvenu funkciju sporazumijevanja. Zato oni i nisu, ili ne bar ogroman broj njih, kako su to nekada mislili i htjeli izraziti etimologičari i komparatisti, okamenjena prošlost, odnosno nekakvi relikti jednom zauvijek stvoreni (Vujičić 1973: 417).

Domaća apelativna leksika karakterizira prilično bogat fond geografskih termina, koji je uvjetovan morfološkom razvedenošću bosansko-humskoga pejzaža, izravno ili metaforički, pa su motivi imenovanja najčešće topografski termini, zastupljeni u geografskoj, oronimijskoj nomenklaturi. Posmatrani izolirano, sami za sebe, odnosno izvan toponimizacijskoga ili krematonimizacijskoga okvira, apelativi ostaju izvan klasifikacijskoga obuhvata, u domeni općejezičkoga fonda. Moguće je predložiti sljedeću tvorbenu klasifikaciju naziva tunela, uobličenu na osnovu semantičkoga razvrstavanja onimijskih denotata: brda i vrhovi, sastav i izgled tla, fitonimi, zoonimi, metaforički nazivi, metonimijski nazivi, krematonimi koji izražavaju čovjekovu djelatnost i krematonimi koji imenuju ljude na određenom prostoru.

Brda i vrhovi

Potvrđeni krematonimi: Debelo Brdo, Vis, Gorica, Osoje.

Stari slavenski oblici: **bvrdo* – brijeg, brežuljak (Skok 1971: 204), **visъ* od *visěti* – uzvisina, brdo (MSHR 2009: 39), *gora – brdo, planina (MSHR 2009: 63; Skok 1071: 589), **otbsoje* uzdignuto

mjesto okrenuto od sunca (Miklosich 1874: 407), koji su navedeni u krematonimima, poslužili kao motiv imenovanja, zapravo su jezički oblici kojima se označavaju uzvisine, u najširem smislu ove riječi, na kojima su tuneli izgrađivani.

Sastav i izgled tla

Potvrđeni krematonimi: Bijela vlaka, Klopačke stijene, Oštrik, Oštri rat (stsl. *rvtъ* – izbočeni dio nekoga terena), Veliki kamen, Smetovi, Stupčanica, Vijenac, Vratar, Rudine, Crnaja.

Vlaka – stsl. *влькъ* od glagola *влѣчу* u značenju *vući, odvlačiti*, vlaka – 1. suhi dio terena između dviju rijeka, koje se moraju povući kroz brod; 2. gusta šuma iz koje su se sjekla stabla (Фасмер 1986: 341, 342) i izvlačila *vlakanjem* ili *vlakom*.

Stup – stsl. *стълъпъ* u značenju njiva ili veći oranički prostor koji pripada nekom vlastelinstvu (Ivić, Grković 1980: 328)

Vijenac – stsl. *вѣнць* (MSHR 2009: 58) > rus. *венѣц*, češ. *věnes*, bos. *vijenac*, lit. *vainikas*, izveden je oblik od glagola *viti* u značenju *plesti, svijati, vezati* (odatle ruskim oblicima *венец* – kruna, *венѣц* – vijenac i *веник* – metla, isti korijen riječi). Dakle, ovaj imenički oblik prvobitno je značio *ono što je savijeno*, jer su se krune i vijenci savijali kako bi se stavili na glavu. U prenesenome značenju, vijenac bi mogao označavati *uzvisinu, visok predio, nešto što se nalazi gore* (jer su se vijenac ili kruna stavljali na glavu), ali zbog povezanosti s glagolom *vezati*, vijenac može značiti i orografski termin *brdski ili planinski lanac* ili *zaravljani planinski greben*.

Vratar – stsl. *vratarъ* (MSHR 2009: 42), nastaje od deminutivnoga termina *vrata*, u značenju *klisura, klanac*. Dakle, krematonim referira na orografski termin, odnosno na strman predio ili slov. *škrbini podoben gorski prehod, nižavska soteska* (Snoj 2009:

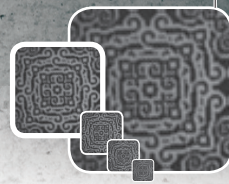
467), koji je karakteristika istočnoga dijela Bosne, gdje se tunel nalazi.

Rudine – prasl. **rōdina* označavala je *crnicu* ili *humus*, također u poljskom jeziku *rędzina* je u značenju plodne zemlje (Schutz 1957: 56). Tradicija na terenu Bosne i Huma podržavala je imenovanje plodnosti zemlje prema njezinome koloritu. Naprimjer, u Semberiji je najviše zemlje crnice, koju su još zvali i kruška, sionica ili ljuta, pri tome je obilježavala najplodniju zemlju za obradu, ali je ujedno bila i teška za rad jer se morala valjati i loše je podnosila sušu. Pljeskulja je bivala zemlja koju Drina potapa, pri tome je slabijeg kvaliteta od crnice. Prahulja je zemlja slabog kvaliteta i rodnosti, za koju se govorilo da devet godina bude maćeha, a jedne godine majka (Kajmaković 1974: 50). Ovakvom motivikom izvedeno je i ime tunela *Crnaja*, dakle prema specifičnosti izgleda i sastava tla na kojem je tunel izgrađen.

Fitonimi

Potvrđeni krematonimi: Bor, Borovac, Gaj, Grab, Grabosječ, Jasen, Javor, Drenik.

Stari slavenski oblici **borъ*, *boru* – drvo bor, *Pinus* (Skok 1971: 188), **gaj* – mala šuma (Skok 1971: 544), **grabrъ* – drvo grab, *Carpinus betulus* (Skok 1971: 598), **asenovъ(jъ)*, adj. od **asenъ* drvo jasen, *Fraxinus* (Skok 1971: 759), **avorovъ(jъ)*, adj. od **avorъ* drvo javor, *Acer* (Skok 1971: 763). Navedeni oblici poslužili su kao motivi u procesu imenovanja krematonima. U navedenim primjerima biološka stvarnost preslikana je u krematonimiji. Motivacijske pobude nisu izazvane oblikom, veličinom ili zelenilom, već po samim biljkama koje rastu na topikalnome terenu, pa su se dotični fitonimi metaforizirali.

Zoonimi

Potvrđeni krematonimi: Orlov Kuk, Sokolica, Vukov gaj (moguće prema zoonimu, ali i prema antroponimu), Vran (moguće prema zoonimu, ali i koloritu terena).

Slavenske riječi *orolъ* – orao (MSHR 2009: 173), *sokolъ* – sokol (MSHR 2009: 252), *vukъ* – vuk (MSHR 2009: 40) i *vranъ* – gavran, vrana (MSHR 2009: 41), poslužile su u procesu imenovanja krematonima. Zanimljiv je slučaj s posljednjim primjerom. “Riječ *vran* izvorno znači *gavran*. Posrijedi je prepoznatljiva slavina, jer se nalazi od slavenskih jezika do baltoslavenskih: staroslavenski *vranъ*, rus. *voróna*, lit. *vârnas*. Gavran je, također, slavenska riječ: staroslavenski *gavranъ*, ruski *voron*, češki *havran*. Polazni latinski oblici (*cornix*, *corvus*) potvrđuju porijeklo imena od karakterističnoga i lako prepoznatljivoga graktanja vrane / gavrana. Međutim, ne preovladava opće slaganje s tim zaključkom pa su, prema tumačenjima, evidentne tri mogućnosti: 1. prema boji perja (uglavnom crno ili tamno sivo), 2. prema krivini kljuna ili kandža i 3. prema glasu. Germanski jezici (engleski, njemački, staronordijski i skandinavski jezici) također potvrđuju onomatopejsku narav nastanka ptičijih nazivaka. Slavenski oblici *vran*, *vrana*, (*ga*)*vran*, uz ruski *voron*, *voróna*, možda imaju ishodište u pridjevu kao ruski *voronój* – *crne masti*, *boje*, u značenju kao i staroslavenski *vranъ*. Tome je također srodan litavski oblik *varnas*, kao i staropruski *warnis*” (Ladan 2006: 253). S ovakvom interpretacijom moguće je da *vran* kao pridjev referira ili na zemlju – crnicu, ili na tamna četinarska drveća.

Metaforički nazivi

Potvrđeni krematonimi: Badanj, Bradina, Kupreška vrata, Orlov Kuk, Rožni Kuci, Šunja Glava, Vranduk.

Riječ *badanj* nalazimo kod Vuka, u Rječniku u značenjima: 1. velika šuplja klada što kroz nju teče voda, te obrće kolo na kašičari vodenici; 2. u Crnoj Gori je kaca; 3. u Hrvatskoj također kaca u dnu uska, a gore šira osobito za grožđe i šljive. U Rečniku dviju matica za *badanj* se kaže: 1. veliki šuplji trupac kroz koji voda pada na vodenički, mlinski točak; 2. drvena kaca. *Badanj* se nalazi “u svim slavenskim jezicima, ali ne postoji u baltičkoj grupi. Zbog toga nije opća slavenska posuđenica iz pragermanskoga, nego ispravnije iz poznijeg staronjem. oblika *budin*. Ovu germansku posuđenicu posudiše Mađari u obliku *bodon(y)*. Riječ potiče prvobitno iz oblasti mediteranskih izraza za drveno posuđe. Preko Nijemaca i Slavena raširila se u istočnoj Evropi” (up. Peco 2004).

Predmet poredbe većega broja metaforičkih termina su pojmovi vezani uz svakodnevni život. Nepresušno vrelo takvih poredbi jesu dijelovi ljudskoga tijela, tzv. *antropomorfne metafore*, te razni predmeti i artefakti iz svakodnevnoga života: *Glava, Kuk*. Primjerice, od prasl. **golva* u značenju *vrh brda*.

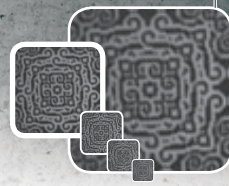
Hipotetički, ime *Vranduk*² dolazi od riječi *vrata*, jer se u starijim poveljama *Vranduk* piše kao *Vratnik*.

Metonimijski nazivi

Potvrđeni krematonimi: Prvi mart, 25. novembar, Tunel spasa ili Sarajevski tunel.

Kratka tipologija metonimije koju je moguće naći u knjizi *Metaphors We Live By* Lakoffa i Johnsona (1980) donosi sljedeće metonimijske odnose: DIO UMJESTO CJELINE, PROIZVOĐAČ UMJESTO PROIZVODA, UPOTRIJEBLJEN PREDMET UMJESTO KORI-

² Postoje i drugačija mišljenja u vezi s etimologijom riječi *Vranduk*, s obzirom na činjenicu da je tunel dobio naziv po staroj srednjovjekovnoj bosanskoj utvrdi (Kalajdžija 2006: 139–140).

SNIKA, KONTROLOR UMJESTO KONTROLIRANOG, INSTITUCIJA UMJESTO ODGOVORNIH LJUDI, MJESTO UMJESTO INSTITUCIJE, MJESTO UMJESTO DOGAĐAJA (Lakoff i Johnson 1980: 38–39). Ova tipologija temelji se na definiciji metonimije kao ishoda procesa u kojem “se koristimo jednim entitetom kako bismo govorili o drugom entitetu koji je s prvim u odnosu” (Lakoff i Johnson 1980: 35). Kasnije, kognitivni lingvisti (Stern 1931, Lakoff i Johnson 1980, Fass 1997, Kövecses i Radden 1998) navedenim tipovima metonimije pridružili su mnoge druge, pa tako i DATUM ZA DOGAĐAJ, kao podtip metonimije DIO ZA DIO. Takav metonimijski odnos ostvaruje se na osnovu prototipičnih modela. U takvoj konstrukciji datum stvara okvire značenja interpretiranjem događaja i situacije, stvarajući određeni diskurs. Prema ovoj recepturi izvršeno je imenovanje tunela:

Prvi mart – što je naziv praznika, odnosno datum kojim se obilježava Dan nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine od 1992. godine. Naime, 29. februara i 1. marta 1992. godine u Bosni i Hercegovini održan je Referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine od SFRJ. Većina stanovnika Bosne i Hercegovine izjasnila se tada pozitivno – glasali su za demokratsku i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana.

25. novembar – što je naziv praznika, odnosno datum kojim se obilježava Dan državnosti Bosne i Hercegovine. Naime, 25. novembra 1943. godine održano je Prvo zasjedanje ZAVNOBIH-a u Mrkonjić-Gradu. Na spomenutom zasjedanju donesena je odluka o obnovi državnosti Bosne i Hercegovine, potvrđene su njene historijske granice, koje su datirale još iz vremena srednjovjekovne Bosne, te je Bosna i Hercegovina definirana kao jedna od šest ravnopravnih republika u tadašnjoj Jugoslaviji.

Također, jedan od primjera metonimijskoga imenovanja tunela ogleda se u imenu tzv. Sarajevskoga tunela ili Tunela spasa. Izrazito su

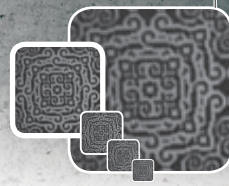
specifični svrha izgradnje tog tunela, okolnosti u kojima se navedeno dešavalo te proces i motivika imenovanja. Naime, kada je počeo rat u Bosni i Hercegovini, jedina veza Sarajeva sa svijetom bio je Aerodrom Butmir, kojeg su od jula 1992. godine kontrolirali vojnici SFOR-a. Sarajevo je bilo opkoljeno, bez vode, hrane, lijekova, struje, plina i goriva. Zbog opsade Sarajeva General-štab Armije Bosne i Hercegovine odlučio je da se napravi tunel ispod Aerodroma Butmir (sadašnjega Međunarodnoga aerodroma Sarajevo). Početkom 1993. godine počelo je kopanje tunela: jedna grupa počela je kopanje iz Dobrinje, druga, dva mjeseca kasnije, s druge strane Aerodroma, u naselju Donji Kotorac, kod kuće porodice Kolar. Tunel je završen 30. jula 1993. godine (Milosavljević 2005). Tunel je nazvan *Tunel spasa*, *Sarajevski tunel spasa* ili samo *Sarajevski tunel*.

U ovakvoj recepturi imenovanja vidljiv je metonimijski koncept MJESTO ZA DOGAĐAJ. Dakle, u ovome primjeru Tunel spasa označava događaje koji su se u Sarajevu zbili u toku agresorskih napada od 1992. do 1995. godine. Na ovaj način, jedan entitet može označavati drugi samo ako pripadaju istom IKM-u (idealiziranoj kognitivnoj domeni). Pri tome, idealizirani kognitivni model (IKM) ili domena uključuje sve enciklopedijsko znanje (u ovome slučaju sva ratna događanja u Bosni i Hercegovini tokom rata od 1992. do 1995. godine) koje govornik ima o toj domeni, ali i idealizirane kulturne modele čiji su one dio (Radden i Kövecses 1999).

Krematonimi koji izražavaju čovjekovu djelatnost

Potvrđeni krematonimi: Karaula, Kočine, Vinište.

Karaula – riječ je posuđenica iz turskoga jezika u značenju fortifikacijskoga objekta za obezbjeđenje važnih tačaka države, posebno njezinih granica. Manje samostalne karaule ranije su se zvale i kule, a za zaštitu granica i čardaci.

Kočine – ljudi na prostoru Bosne i Hercegovine su se uglavnom bavili zemljoradnjom i na taj način obezbjeđivali ono što je potrebno za život, mada važnost gajenja stoke, lov za divljači u šumama, te razni zanati koji su omogućili zaokret u usavršavanju poljoprivrede i uslova života nisu bili manje značajni. Odlike svakodnevnoga života, staništa, ratarske proizvodnje i sl. često su poslužile kao motiv u procesu toponimijskog i krematonimijskog imenovanja.

Stara sveslavenska osnova *koč-* široko je rasprostranjena u južnoslavenskim jezicima te u poljskom i ruskom jeziku, ali se radi o višeznačnim osnovama. Najvjerojatnijim se čini mišljenje da je osnova *koč-* iz indoevropske *kot-* (od čega je *kotac* i *kotar*), a ona iz glagola **qet-/qot-* u značenju *plesti*. Osnova *koč-* najuočljivija je u izrazima *kočak* – tor za domaće životinje, *kočina* – obor za svinje, te u *kočan / kočanj* – stabljika kupusa, duhana ili kukuruza. Kočerin bi, prema tome, bilo mjesto gdje su se nalazili kočaci, torovi ili pak štale (up. Dodig 2004: 180).

Vinište – stara slavenska imenica *vino* u značenju *vino*, *vinova loza*, *grožđe*, *vinograd* (MSHR 2009: 39) nametala se u svojoj produktivnosti i popularitetu, naročito u srednjovjekovnom Humu. S tim u vezi, oblik *vinište* označavao bi *prostor kojeg odlikuju usijevi grožđa*.

Krematonimi koji imenuju ljude na određenom prostoru

Potvrđeni krematonimi: Brčigovo, Čaklovići, Čeljigovići, Ivan, Komić, Salakovac.

Antroponimijska leksika u ojkonimima druge skupine karakterizirana je porodično-plemanskim imenima i prezimenima. Mahom su to imena neutralne tvorbe koja objektivno implicitno izražavaju značajke geografskih objekata (primjerice *Milodraž* je *Milodražov*

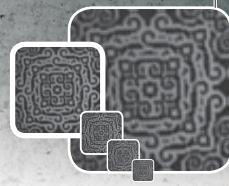
posjed). Imena tih svojstava signal su ablacionoga omjera imenovatelja prema imenovanome objektu. Dakle, to je toponomastička skupina, nastala na osnovu ličnih imena vlastelina ili lica koja su obrađivala posjed, i veoma je česta.

Preimenovanje naziva tunela i jezička politika

S izgradnjom koridora Vc 2014. godine došlo je do preimenovanja sljedećih tunela:

- tunel *Pečuj* preimenovan je u *Smetovi*;
- tunel *Ričice* zvat će se *Crkvice*;
- tunel *Klopče* preimenovan je u *Klopačke stijene*;
- tunel *Vijenac* nosit će naziv *Prvi mart*;
- tunel *Ožega* ubuduće će nositi naziv *Vukov gaj*;
- tunel *Tulica* preimenovan je u *Igman*;
- tunel *Ban brdo* preimenovan je u *Bjelašnica*;
- tunel *Grabosječ* zvat će se *Vis*;
- tunel *Suhodol* preimenovan je u *25. novembar*;
- tunel *Tarčin* nosit će ime *Grab*;
- tunel *Kraljevica* zvat će se *Bradina*;
- tuneli *Zukići 1* i *Zukići 2* nosit će imena *Vran* i *Jasen*;
- tunel *Vrbljani* zvat će se *Spilica*;
- tunel *Huseinov Bor* skraćen je na jednočlani oblik *Bor*;
- tunel *Jurići* zvat će se *Vinište*;
- tunel *Metaljica* preimenovan je u tunel *Veliki kamen*.

Preimenovanjem je stavljen naglasak na vršenje jezičke promocije u odnosu vlasti prema državi i njezinom službenom jeziku. Jezička politika skup je postupaka pomoću kojih institucije, grupe ili pojedinci u jednom društvu neposredno utječu na jezik, upotrebu jezika i jezičnu situaciju u jednom segmentu društva, cijelome društvu ili u više sinhronih društava (Samardžija 1993: 83).

Naime, proglašenjem nezavisne Republike Bosne i Hercegovine 1. marta 1992. godine i uspostavom nove vlasti počinje posebno razdoblje unutar bh. jezičke historije. U simboličkome romantičarskom trouglu država / majka – zakon / otac – stanovnici / djeca, dužnost vlasti / zakona, između ostalih stavki u smjeru stabiliziranja i promoviranja jezika i izgradnje jezičkoga identiteta, jeste i ispravljanje i odobravanje svih natpisa i oglasa na javnim mjestima u cilju nacionalnoga i jezičkoga dobra te nadzor jezika u studijama, publikacijama, te javnim i zatvorenim postajama. Takvo djelovanje očitivalo se, kako je ovdje zapaženo, i na razini imena, dakle unutar onomastike, odnosno krematonimije – preimenovanjem javnih saobraćajnih znakova. U mijenjanju imena tunela vidljiva je orijentacija bosanske politike i samoga vrha države u percipiranju jezika i naroda. U ovome smislu značajna su imena tunela Prvi mart i 25. novembar koji u domenu krematonimijskoga imenovanja države Bosne i Hercegovine infiltriraju značajku državnosti. Ostala preimenovanja uglavnom se svode na bliže geografske odrednice prostora na kojima su tuneli rađeni i (naročito važno) ostaju u purističkome djelovanju, odnosno u sferi aloglotskoga imenovanja.

Zaključak

Ovaj rad nije samo pregled i analiza bh. krematonima u domenu naziva tunela i postojećega stanja u tom području onomastike te su u radu date mnoge smjernice budućega djelovanja čiji je osnovni pokretač svijest da se i u imenima krematonima, u ovome slučaju u imenima tunela, oslikava jezička kultura. Rad ostvaruje doprinos proučavanju širokoga područja krematonimije koje unutar bosnističkih studija nije zabilježilo značajnije rezultate. Prema načinu tvorbe, imena tunela iz definiranoga korpusa pretežno su onimijske aloglotske tvorenice. Važno je istaknuti kako je većina navedenih primjera motivirana prema lokalnim toponimima, što dovodi do zaključka da se grupa stručnjaka koja je radila na osmišljavanju naziva za tunele priklonila zajednici u samoidentificiranju s područjem koje spomenuto ime označava.

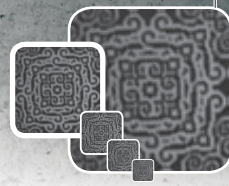
THE NAMES OF TUNNELS IN BOSNIA
AND HERZEGOVINA – CHREMATONYMS USE
PRINCIPLES, MEANING AND FORMATION

Abstract: The aim of this research is to realize the contribution of onomastic research of the Bosnian language, in domain of chrematonyms, and to analyze the names of Bosnian artifacts: roads, tunnels, companies, historical and commercial buildings, with special reference to the appointment of the tunnel. The paper presents a proposal to extract categories of chrematonyms - names of the tunnel, based on their semantics: the hills and peaks, the composition and appearance of soil, fitonyms, zoomyms, metaphorical and metonymic titles, chrematonyms that express human activities and chrematonyms to appoint people in a particular area.

Keywords: onomastic, chrematonyms, formative analysis, strategy naming products, orthography

Literatura

- Bauer, Gerhard (1985): *Namenkunde des Deutschen*, Bern – Frankfurt am Main – New York: Peter Lang
- Dodig, Radoslav (2004): “Podrijetlo toponima Kočerin, Viganj i njegovo doba”, u: *Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu obilježavanja 600. obljetnice prvog pisanog spomena imena Kočerin i srednjovjekovnog natpisa Vignja Miloševića*, Gral i Odbor za obilježavanje 600. godišnjice, Kočerin – Široki Brijeg, 175–180
- Dokler, Anton (1915): *Grško-slovenski slovar*, Ljubljana
- Falkowski, Nadine (2008): *Linguistische Analysen von Produktnamen*. Grundlagen, Untersuchungen, Ergebnisse. Saarbrücken: Vdm Verlag Dr. Müller
- Фасмер, М. (1986): *Этимологический словарь русского языка в четырех томах*, Том 1 (А–Д), Прогресс, Москва

- Galkowski, Artur (2008): *Chrematonimy w funkcji kulturowo- użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
- Galkowski, Artur (2011): "Chrematonomastyka jako autonomizująca się subdyscyplina naukonomastycznych", red. M. Biolik, J. Duma, *Chrematonimia jako fenomen współczesno ści*, Wydawnictwo UWM w Olsztynie, Olsztyn, 181–193
- Garancovska, Lenka (2009): "Vymedzenie chrématoným v onymickom systéme", u: *Acta onomastica*, ISSN 1211-4413, Institute of the Czech Language, Academy of Sciences of the Czech Republic
- Halilović, Senahid (1996): *Pravopis bosanskog jezika*, Preporod, Sarajevo
- Harvalík, Milán – Caffarelli, Enzo (2007): "Onomastic terminology: an international survey. Terminologia onomastica: un'ichiasta internazionale", u: *Rivista Italiana di Onomastica XIII-1*, 181–220
- Ivić, Pavle – Grković, Milica (1980): "Toponimi antroponimijskog porekla u Svetostefanskoj hrisovulji", u: *Jugoslovenska onomastička konferencija 2*, Skoplje
- Janich, Nina (2003): *Werbessprache*, Tübingen: Gunter Narr Verlag
- Kajmaković, Radmila (1974): "Semberija – etnološka monografija", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, sveska XXIX, Sarajevo
- Kalajdzija, Alen (2006): "Etimologija pojedinih ojkonima u dolini gornjeg i srednjeg toka rijeke Bosne", u: *Istraživanja*, časopis Fakulteta humanističkih nauka, br. 1, Mostar
- Koß, Gerhard (2008): *Warennamen – Marken – Kunstnamen*, Regensburg: edition vulpes
- Ladan, Tomislav (2006): *Etymologicon*, Masmedia, Zagreb
- Lakoff, George – Johnson, Mark (1980): "Conceptual Metaphor in Everyday Language", u: *The Journal of Philosophy*, Volume 77, Issue 8, 453–486
- Lakoff, George – Johnson, Mark (1980): *Metaphors We Live By*, Chicago and London: The University of Chicago Press

- Miklosich, Franz (1874): “Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen”, u: *Denkschriften der Kais.*, Akademie in Wien, Phil.-hist. Classe XXIII, 141–272
- Milosavljević, Darko (2005): “Sarajevski tunel”, u: *Pravda u tranziciji – Suočavanje*, broj 2
- MSHR (2009): *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*, Stjepan Damjanović, Ivan Jurčević, Tanja Kuštović, Boris Kuzmić, Milica Lukić, Mateo Žagar, Matica hrvatska, Zagreb
- Mrózek, Robert (2006): “Apelatywna sfera językowa a sfera onimizacyjna – przed- i poglobalizacyjny problem onomastyki”, u: Abramowicz, Zofia – Bogdanowicz, Elżbieta (red.): *Onimizacja i apelatywizacja*, Białystok:Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 153–163
- Peco, Asim (2004): “Iz života naših riječi (iz vinarske terminologije)”, u: *Most*, br. 181, Mostar
- Radden, Günther – Kövecses, Zoltan (1999): “Towards a Theory of Metonymy”, u: Klaus-Uwe Panther – Gunter, Radden (ed.): *Metonymy in Language and Thought*, 17–66
- Room, Adrian (1984): *Dictionary of Trade Name Origins*, London: Routledge
- Samardžija, Marko (1993): *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb
- Schiffman, H. F. (2007): “Product naming: The notion of foreign branding and its use in advertising and marketing”, u: *Language and Popular Culture*
- Schutz, J. (1957): *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin
- Skok, Petar (1971–1974): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb
- Snoj, M. (2009): *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana
- Šimunović, Petar (2009): *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Golden marketing, Zagreb